

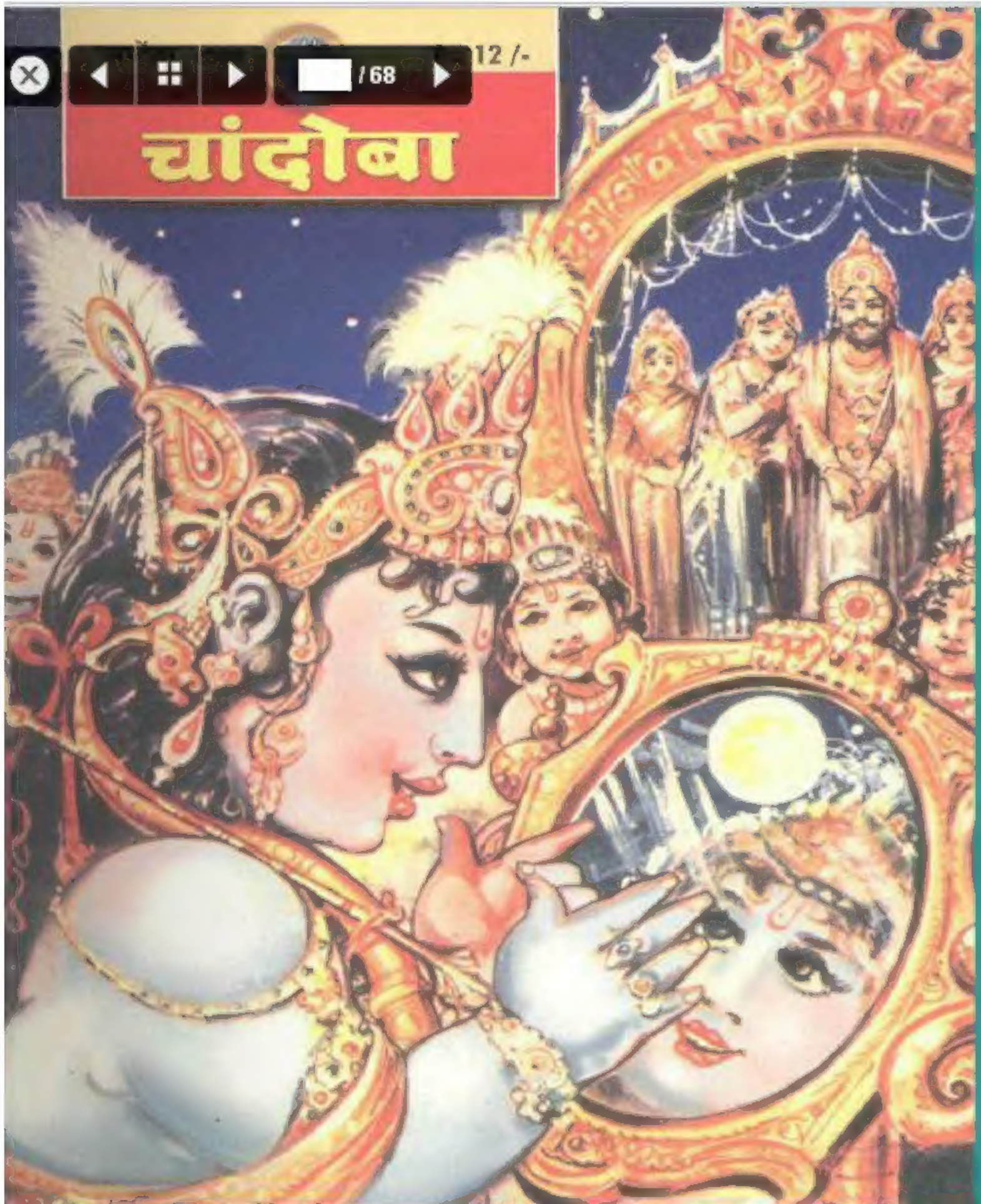

/ 68

12 /-

चांदोबा

सासू-सून

सुंदरी माहेरी अत्यंत लाडांत वाढलेली होती. घरांतले कोणतेही काम ती कधी कात नव्हती. पण लघ्न झाल्यानंतर मात्र सासू तिच्याकडून घरांतले सगळे काम करवून देऊ लागली.

जेव्हा जेव्हा सुंदरी माहेरी जाई, तेव्हा तेव्हा ती आपल्या आईजवळ आपले दुःख सांगत डोक्यातून अभू गाळीत बसायची. मग तिची आई तिची समजूत घालीत म्हणायची, "आम्ही तुला कांहीही कामघाम शिकवले नाही, ही आमची अगदी मोठी चूक झाली खरी! पण तुझ्या सासूबाई आमची ही चूक सुधारत आहेत. कांहीही काम न करता घांत नुसतेच रिकामे बसून राहायचे, हे कांही तुला शोधत नाही. तुझ्या सासूबाई आईप्रमाणेच आहेत. त्या सांगतील ते ऐक आणि तशी नीट वाग."

पण सुंदरीचा मिता म्हणाला, "काम शिकवत आरतील ते ठीक आहे, पण सुनेला तस कायला बायचा? ते कांही नाही, मी माझ्या

मित्रांना सांगून तुझ्या नवऱ्याला शहरांत नोकरी देवयतो. म्हणजे तुझे कष्ट कमी होतील."

बडिलांच्या म्हणण्याप्रमाणे सुंदरीचे कष्ट दूर झाले. तिचा पती अभय वाला जशी शहरांत नोकरी मिळाली, तशी ती दीपे शहरांत आली आणि त्याचे नवे घरकुल सुरू झाले. घरांतले बरकाम कायला सुंदरीने भागमती नांवाची एक कामवाली मदतीस ठेवली.

भागमतीच बागणं पाहून सुंदरीला नेहमी आश्चर्य वाटत असे. शेंजारी शाखा ही गृहिणी राहत होती, तिच्याकडे भागमती मन लावून काम करायची. शाखेला तीन मुल्ले होती - दोन मुली व एक मुलगा. मुली नेहमी आगडाओरडा, दंगा करीत असत. अजून सुंदरीला मूलबाळ नव्हते. तरीसुद्धा सुंदरीच्या घरांत काम करताना भागमती नेहमीच चिडचिड करीत असे.

कांही दिवसानंतर सुंदरीच्या सासूबाईने आपण येत असल्याचा निरोप पाठवला. आगम

कांही यंत्रिने तरी राहू, हेही विने फटकले होत. हे राखणव्यावर सुंदरी घाबरली. आपली सासू इथे येऊन वास देईल आणि सारखं कामाला जुपेल याची तिला धिंता नव्हती. खरी काळजी भागमतीची होती.

सासूबाई आल्यानंतर नेहमीप्रमाणे त्या येतनाला टेमले मासवय्या, धाकामाचा लगडा वादवायचा, ही त्यांची संवय होती. पण भागमतीला कुणी कांही बोलले तर ती लगेच फटकळपणे उत्तर बायची. काम किती वाढलंय हा पाहता ती रोज बोंसून दाखवायची. आपली नाराजी जाहीरपणे सांगायची. सासूबाई आल्यानंतर तर ती जारतच विडायला लागली होती. तिला कांही बोलले तर काम सोडून जायची धमकी ती देऊ लागली. भागमती गेली तर सुंदरी काई कुल्ली मिरणण? सारां काम सुंदरीला करावं लागलं असत.

सुंदरीने आपल्या पतीला आपली समस्या सांगून म्हणले, "सासूबाई माझ कांही ऐकणार नाहीत पण तुम्ही आईला सांगा की भागमतीशी भाडणतार करू नकोस!"

अभयने बायकोच्या इच्छेनुसार आई आल्यानंतर तिला सांगितले, "आई, तुला त्रास होऊ नये व मदत घ्याई म्हणून मजकरी नांवाची एवढीच ठेवली आहे. पण तुला एक गोष्ट मात्र लक्षांत घ्यायला हवी ही शहरांत राहणारे गांवांत राहणाऱ्यांपेक्षा वेगळ्या स्वभावाचे असतात. थोडे स्पष्ट बोलतात, कुणाची फिकीर बाळगत नाहीत।

कुणी नाराजी दाखवलेली त्यांना आवडत नाहीत।

नाही, तू भागमतीशी नीट वागलीस, तिला सांभाळून घेतलेस तर इथे आरामांत राहाशील. ती काम सोडून जाणार नाही, ही जबाबदारी तुझी। नोकरीचाकराशी कसं बागणं ते कांही तुझ्या सुनेला नीटसे जमत नाही."

अभयची आई चतुर होती. मुलाने सुनेच्या सांगण्यावरून हे प्रारंभिक केलंय, हे तिच्या लगेच लक्षांत आले. सुनेला घडत शिकवायचा तर भागमती काम सोडून कशी जाईल, ते पाहण्याचं विने ठरवले. भागमतीला भत्ता काम पडेल असे ही कामला लागली. पण भागमती मात्र निमटपणे काम करत होती. आणि तिची कुबुरही धांवली होती. तरीसुद्धा, कांही चुकले की अभयची आई भागमतीला शगावत होती.

कांही दिवस भागमती गप्प बसली. पण जेव्हा तिला असले झालं, तेव्हा अभयच्या आईला ती

म्हणाली, "तुम्ही सारखं असं बघयडत राहिलात तर यी निघून जाईन."

"उगीच घमकी देऊं नकोस जायचं तर निघून जा. तू गेलीस तरी माझी रगत सगळं कानकाजे सांभाळील बरं!" अमयच्या आईने वाठवांत सांगितलं.

त्याच भागमती गप्प बसली, सासूबाई जे जे काम सांगून होत्या, ते आनंदाने करू लागली. प्रकृ दिवस भागमती सुंदरीला म्हणाली, "तुमच्या सासूबाई आल्यावर घरांतले काम बरेच कामी झाले आहे. त्या इथेच कायमच्या राहिल्या तर चांगलंच की?"

भागमतीचं बोलणं सुंदरीला विचित्र वाटलं. पण भागमती काम सोडण्याचा विचार करीत

नाही. हे पाहून तिला हायले पारखे, तिने अभयला सांगितलं, "तुमची आई जरी होती, तर्तान्व आहे. त्यांच्या दयभावाने कांदीही बदल झालेला नाही. त्यांना पाहिले तितके दिवस राहू देत की! भागमती पहिल्यासारखी सारी कामं नीट करतंय!"

अभयला आईचा स्वभाव चांगलाच ठाऊक होता म्हणून त्याला कांदीच अश्वच्यं वाटलं नाही. पण भागमतीचं वागणं मात्र त्याला विचित्र वाटलं. असेच दोन महिने गेले. सासूबाई काही गावी परत जायचं नाव काढेना. सुंदरीची देखील काही तक्रार नव्हती. सासूबाई भागमतीला रागावयला लागल्या. तरीदेखील भागमती पहिल्यापेक्षा जास्त काम करत राहिली.

एक दिवस शेजारची शास्दा सुंदरीच्या सासूबाईंना मंदिरात घेऊन गेली. देवदर्शन लक्षात घेऊन दोघीजणी देवळारामोरक्या शिंद्याकडील पारावर बसल्या.

शास्दाने सुंदरीच्या सासूबाईंना सांगितलं, "तुम्ही रागावू नका, पण राहायत नाही म्हणून विचारतंय. तुम्ही गावी परत केव्हा जाणार आहात?" सासूबाईंनी या प्रश्नाला रागवून उत्तर दिलं, "मी गावी परत जावं याची तुम्हा कां स इत्की घाई?"

त्याचर शास्दा तन्मपणे म्हणाली, "रागावू नका, सासूबाई! मीही तुमच्या मुनेच्या, सुंदरीच्या वयाचीच आहे. मी तीन लहान मुलांची आई आहे. त्यांना सांभाळणं मला एकटिला जमत नाही. भागमती तुमच्या घरांत काम करते, तशी माझ्या घरांतही करते आहे. पण तिच्या स्वभावाच अगदी विक्षिप्त आहे. तिना गप्पा मारायला, भोचकपणा करायला फार आवडतं. माझ्या घरांतले तिची ही आवड लक्षांत ठेवली. तिच्यासारखी कष्टाळू, चांगली कामवाली काही शहरांत लागेच मिळणार नाही, म्हणून ते मुद्दामच

तिच्यादेखत मला काही वेळा रागावताना किंवा गावातल्या इतर लोकांच्या गोष्टी सांगत बसतात. ते ऐकून भागमती अतिशय खूप होते. त्या आनंदान ती घरांतलं सारं काम अगदी मन लावून करून टाकते. तुम्ही मुनेच्या तक्रारी संगणता, मुनेला कधीमधी रागावता, ते तिला नकीच आवडतं. म्हणून ती तुमच्या घरी कामाला उशीर करत नाही कधी!

त्यावरून वाटलं की! भाई पती तुम्हाने तुमच्यापेक्षा खूपच कमी बोलत जसावेत. खरंच, पण मी हे म्हणत म्हणून रागावू नका हां सासूबाई!"

हे ऐकून सुंदरीची सासू भयपच झाली. शेजारी-पजारी तिचे सुंदरीशी वागणे, त्या दोघींची आपसांतली तेंद, याच्याबद्दल काय बोलत असतील देव जाणे! लोकांना काय, टाळपा पिटायला विषय हवाच जसतो. तेन्हापासून सासूच्या वाराण्यांत बघून झाला. ती आता घरांत बरेच काम करायला लागली. भागमतीने देखील काम सोडण्याची घमकी घायचे बंद केले. कारण नाहीतर ही चांगली नोकरी छुटताना गेली असती, हे तिला पक्कं ठाऊक होतं.

तिखट रोडगा

सुभाष हा दोणापुतांतल्या धनिकांपैकी एक होता. जरी तो श्रीमंत होता, तरी त्याला आपल्या दोन्ही मुलांची, चंद्र व सूर्य, यांची फारच काळजी वाटत होती. दोघेही आता दल व बारा वर्षांचे झाले होते, पण दोघांना काहीची अबल नव्हती.

सुभाषला भेटायला आलेल्या एका नातलगाने त्याला सांगितले, "तुझ्या मुलांच्या शिक्षणाचा इतकी चिंता करायसाठी करतो आहेस? आमच्या गांवात एक पंडित आहे आहेत. ते अगोष्ट माणसाच्या मनाची परीक्षा करतात. त्यांत कांही जुटी आढळल्या, तर त्या सुधारण्यात त्यांचा हातखंडा आहे."

सुभाष त्या पंडितांना भेटला. त्याचे सविस्तर बोलणे ऐकल्यानंतर पंडितांनी म्हळ, "जशी मुळिमात माणसे असतात, तशीच मोळी व बुळीही असतात. त्यांत फारशी काळजी करण्याचे कारण नाही. मी एक दिवस तुमच्याकडे येईन आणि तुमच्या मुलांची चांचणी घेईन."

एका आठवड्यानंतर पंडित सुभाषच्या घरी आले. त्यावेळी सुभाष दोन्ही मुलांना धाळीत जेवायला माहीत होता. एका भांड्यात तिखट रोडगा ठेवला होता.

सूर्य व चंद्र, दोघांनीही तो पदार्थ मागितला. पंडितांनी त्या दोघांना सांगितले, "तो तिखटरोडगा आहे तो! एक तुमकां खाऊन कीं तुमला सगजेल पत्त एकसार तो पदार्थ दोघ्यांनी पालू."

दोघे भाऊ जेवायला लागले. तेव्हा चंद्र म्हणाला, "दादाने दोनदा त्या भांड्याकडे बघिलंय. आता नकी तो आजारी पडेल."

त्यावर पंडितांनी सुभाषला म्हटलं, "तुमच्या दोन्ही मुलांमधे धाकटा मुलगा जेवसा हुशार दिसतो आहे. मी आता त्याच्यापासूनच त्यांचा अभ्यास सुरू करीन."

-कमलनाथ

अस्वल्या मांत्रिक

10

(अस्वल्या बंधिकाकडून दुर्मुखाराजाचा शिरच्छेद झाला असता, तो उपद्रंढामुळे वाचला. दुर्मुखला मांत्रिकाकडे येऊन जाण्याची प्रवाददारी त्याने घेतली. वन्य शिकारीदेखील अस्वल्या बंधिकाच्याबरोबर चंद्रशिला नगरात जायला तयार झाला. हत्तीवर बसून आलेल्या चार आगांतुकांनी अस्वल्या बंधिकास अडकले. यानंतर...)

आपल्यावर येऊन पडणाऱ्या बाणांना पर्याने अडथळा घेवून त्यांना दूर हटवून घेतला. आपल्या तुटण्या सोडिच्या हत्तीला त्या सैनिकांवर चालून जायला त्याने आज्ञा दिली. दोन हत्तींचा सामना झाला. भयंकर भीत्कार करीत दोन्ही हत्ती एकमेकांशी लढायला लागले. त्यावेळी अस्वल्या बंधिकाने "जय सिसस मैत्र" अशी जारोळी ठोकून शत्रूच्या हत्तीवर आपल्या फलु फेकला. त्याच्या धावामुळे हत्तीचा एक दांत केळीच्या बुंध्यासारखा तुटला, आणि दूर जाऊन पडला.

त्या गडबडीत तो पारधी हत्तीवरून घनरुन खाली पडला.

दांत तुटलेला हत्ती बंधिकाच्या हत्तीच्यासमोर धावून पळाला, तेव्हा वुसऱ्या हत्तीवर स्वार झालेले सैनिक भेदरले व ओरडून म्हणाले - "आम्हाला वाटलं होतं कीं हत्तीवर बसलेला कुणीतरी अस्वलाचे कातळे पांघरून गंमतीत बसला आहे, पण आता वाटलं कीं हा युद्ध विद्या शिकलेला एक खराबुस अस्वलच आहे." असा म्हणून आपल्या हत्तीला त्यांनी मागच्यामागे

वळवले. जसच्या बधिकाने आपला अंगरक्षक बनवेल्या त्या पारध्याकडे बघिले, तो जमिनीवर बेगुन पळतला होता.

आपल्या हत्तीला त्याने पुढे जाऊ दिले आणि पळून जाणाऱ्या दोन्ही हत्तींना आडवले बघटले, "ओ, मी कोही खरा असत नव्हे! अपाध्यांवे मस्तक उडवणारा मी पेशाने बधिक आहे. जर तुम्हाला आपले प्राण वांचायच्या इच्छा असली तर थोडा वेळ कां होईना, पळून जायचा प्रयत्न करू नका, माझ्या प्रश्नांची उत्तरे द्या."

त्याचा भयानक आवाज आणि त्याहुनही भयंकर आवुनी बघून ते सैनिक भीतीने थारथार कांपू लागले.

त्यानंतर, असल्या सैनिकाने सोंडतुटक्या हत्तीबरोबर शत्रूच्या हत्तींच्याभोवती घोंग घेऊन प्रदक्षिणा घालली. आपला परतु त्यांतल्या एका

सप्टेंबर २००४

हत्तीच्या डोक्यावर टाकवून त्याने सैनिकांना विचारले, "अरे, आता खरं काय ते सांगा, तुम्ही कोण आहात? तुम्ही 'कुर्मुख महाराज की जय' अशा घोषणा केल्यात. त्या राज्याचे मस्तक माझ्याकडे गहाण ठेवलेले आहे."

उत्तरदाखल शत्रूच्या एका सैनिकाने आपले डोकें लववून बधिकाला प्रणाम केला नि म्हटले, "महाराज, आम्ही ज्या राज्याचा जयघोष केला, ते उदयगिरीचे राजा कुर्मुख आहेत. त्यांना एक हत्तींवर स्वार असणाऱ्या पत्नीने त्या अरण्यांत बंदी बनवले आहे. म्हणून त्यांची सुटका करण्यासाठी आम्ही त्यांना सोडत आहोत."

हे ऐकून बधिक आश्चर्यचकित झाला व म्हणाला, "तुमच्या महाराजांना शत्रूपासून रक्षकपत्त्यासाठी तुम्ही या दारू आणायो! फक्त चौचेन्नणच आला आहात का?"

ते सैनिक एकमेकांकडे बघू लागले. असल्या बधिकाने फावेली आपला परतु त्यांच्या हत्तीच्या मस्तकावर टाकवून त्यांना धमकावले, "ओ, तुम्ही जर खरं काय ते सांगितलं नाहीत तर या हत्तींचं कुंभस्थळ वा पांशूने चिरत टाकीन. त्यानंतर तुमच्या डोक्यांचीही तीच दशा होईल."

त्यावर एक सैनिकाने उत्तर दिले, "महाराज! कुर्मुख राजाच्या किल्ल्यावर सूर्यभूपती नांवाच्या एका मांडलिक पारदारने हड्डा लून गड ताब्यांत घेतला आहे. त्यावेळी जी लढाई झाली, त्यातून आम्ही कसेकसे वाचलो. आणि आमच्या राजाच्या शोधात या अरण्यांत इथे आलो आहोत."

"तुमची वजनिष्ठा कीतुक करण्याजोगी चांदोवा

14

आहे. पण ज्या राजासाठी तुम्ही इतकी सगळी संकटे झेललात, तो कुर्मुखराजा चंद्रशिला दगरीवर हवा वाजवण्यासाठी आला होता. पण चालत एक मोठा मांडलिक आणि कालीवर्मा नांवाचा एक महान वीर यांचा अपमान राजाने केला आणि तो संकटात सांपडला आहे. तो उदयगिरीला जिवंत पोचणे कठीणच आहे. तेव्हा तुम्ही आता दुसऱ्या एखाद्या राजाच्या दरबारांत नोकरी शोधायला जावे हे बरे!" असल्याने समजवले.

तेवढ्यांत कुर्मुखराजाचा अंगरक्षक तिथे पळतपळत येऊन म्हणाला, "बधिक महाराज! तुमच्या पागोमारा चालत असताना आम्ही हत्तींची अरोळी ऐकली. तेव्हाच आम्हाला शकां आली की असल्या हत्तीला या अरण्यांतल्या हत्तींनी जडमचं तर परोत?"

दुसऱ्याच क्षणी तो पारधी शुद्धीवर आला व उठून बसला. आपली तैरकमान हातात घेऊन त्याने सैनिकांच्या रेखाते नेम घेतला व विचारले, "कुली आमच्या बधिकमहाराजांना अडवले आहे?"

"अंगरक्षक महाराज! आम्हाला वांटया," असं ओरडत सैनिकांनी हत्तीच्या पाठीवरून खाली उडी मारली.

आपल्याला ओळखून हांक मारणारे हे कोण लोक असावेत, या विचाराने अंगरक्षकाने त्यांना निरखून घेचाले, "अरे, तुम्ही आहात होय? नगरात घाहायचे सोडून या अरण्यांत तुम्ही कशासाठी आला आहात?"

हा प्रश्न ऐकून असल्या बधिक मोठमोठ्याने हंसायला लागला व म्हणाला, "ते तर एक मोठेच चांदोवा

समायण आहे. तुमच्या कुर्मुखराजाच्या विजल्यावर कुणा मांडलिकाने ताबा मिळवला आहे. पण थोड्याच वेळाने त्याचा झिरछेद होणार आहे, तेव्हा याचा त्याला कांहीच फायदातोटा नाही!"

त्यानेहीच राजा कुर्मुख व त्याच्या मागून उग्रदंड राक्षस व अन्य डाकूही तिथे आले. कुर्मुखने आपल्या सैनिकांना ओळखले व त्यांना विचारले, "तुम्ही इथे कां आहात?"

सैनिकांनी उत्तर देण्यापूर्वीच असल्या बधिक हत्तीवरून खाली उतरून कुर्मुखला म्हणाला, "कुर्मुख! हाच प्रश्न तुझ्या अंगरक्षकांनीदेखील त्यांना विचारला होता. मी सगली, ऐक! तुला किड्डा कुणा मांडलिकाकडे गेल्या आहे."

"कोण आहे तो मांडलिक?" कुर्मुखने आपली तलवार फाजत सैनिकांना विचारले, "माझा तर एकच सूर्यभूपती मांडलिक आहे. त्यानेच माझा

15

सप्टेंबर २००४

गड तांब्यांत घेतला असेल. दुसऱ्याच्या तांब्यांत गड देऊन तुम्ही फळपुटे इथे आहात होय? या उघडसादी मी आत्ताच तुम्हाला यमसदनाला नेतो" असं म्हणून दुर्मुख सैनिकांच्या दिशेने झेपावला.

उग्रदंड राक्षसाने झटकन पुढे होऊन दुर्मुखाचा हात पकडला, व त्याला थांबवीत म्हटले, "दुर्मुख, उतायीकपणा करू नकोस. प्रथम अस्वल्या बधिक व मांत्रिकांच्या ताबडीतून स्वतःला बाचवा. त्यानंतर तुझा किड्डा तुला परत मिळवायला म्हणून आम्ही सर्वजण तुला मदत करू."

हे ऐकून दुर्मुख जरा नरमला. उग्रदंडाचे दोन्ही हात पकडून तो म्हणाला, "उग्रदंड महाराज! जर माझा मृत्यू निश्चित होणारच असेल, तर मला एका राज्याचा राजा म्हणूनच मरण येऊ दे. तुमच्या मदतीने त्या दुष्ट मांडलिकाचे मस्तक

किल्ल्याच्या बुरुजावर लटकावून मी अगदी आनंदाने त्या अस्वल्या मांत्रिकाकडे माझा शिरच्छेद करण्यासाठी जाईन."

दुर्मुखचे दुःख पाहून उग्रदंड राक्षसाला त्याची उपा आली. त्याने अस्वल्या बधिकेकडे जाऊन विचारले, "ऐक, बधिक! दुर्मुखाच्या प्राणपीत कांहीही चूक नाही. असण तसं वसायचं का?"

दोनचार क्षण विचार करून अस्वल्या बधिकाने सर्वांकडे नजर फिरवीत म्हटले, "तुम्ही सगळे मिळून शेवटी मला फसवणार तर नाही ना?" आणि तो आपल्या पारशी घा तपासू लागला.

उग्रदंडाने विचार केवा की अस्वल्या बधिक उगीच चिडण्यापेक्षां प्रथम त्याला जरा शांत करायला हवे. त्याने हसतहसत बधिकेच्या खांद्यावर जरा धोपटल्यासारखे करून न्हाटले, "बधिकभाऊ! तुमच्या पशुचे पांते किती घाबरार आहे ते आम्हाला ठाऊक आहे ना! पण अस्वल्या मांत्रिकाने जे मस्तक आणायला सांगितलं आहे ते राजा दुर्मुखचं की पदच्युत झालेल्या दुर्मुखचं?"

अस्वल्या बधिकाला हा प्रस्न नीटसा कळला नसावा. तो गोंधळून म्हणाला, "उग्रदंड! मला वाटतं की तू कांहीतरी उलट सुलट खेळून मला धर्मसंकटात टाकणार नाहीस ना? जे सगळ्याच आहे, ते स्पष्टपणे सांगून टाक की!"

"तर, मग ऐक! दुर्मुखराजांना आपल्या प्राणपेक्षां आपल्या राज्याची जास्त काळजी वाटतेय. म्हणून राजद्रोही सूर्यभूषिनीला किज्जनातून पळवून लावले तर जगांत तो सगळ्यांना उजळ

मळ्याने समू शकेल की उदयगिरीचा किल्ला हा दुर्मुखराजाचाच आहे. आणि नंतर आपण त्याला आपल्या मांत्रिकाकडे घेऊन जाऊ!"

राजा दुर्मुखने दोन्ही हात जोडून नम्रपणे म्हटले, "बधिक महाराज, कांही घटकांच्यानंतर मी हे जन सोडून जाणार आहेच. तेव्हा माझी ही अंतिम इच्छा पूर्ण करावी."

बधिकाने होकारार्थी मान डोलावली. त्याच वेळी पारध्याने एका झाडाच्या बुंध्यावर एक नाप तटकन सोडला व म्हटले, "बधिकराजा! त्या मांडलिकाला माझ्या बाणाची शिकार होऊ दे. अपण्यांतले पक्षी पारध्याच्या शिकार्यांकडून तो कसमुली कलत असे."

लागलीच चोरांचा सरदार नांगमल आपली तब्यार उपरून बोलला, "तौ सूर्यभूषिनी फारच दुष्ट आहे. आम्ही प्राणांची पर्वा न करता अपण्यांतून जाणाऱ्या प्रवाशांना लुटून आमचे पोट भरतो. आम्ही लुटलेल्या मालांतला अर्धा भाग बटूल करून आपण्यासाठी तो त्याचे सैनिक पाडवीत असे."

"असं करत होता काय? त मग चलाच, आपण अस्वल्या मांत्रिकांना आपण मांडलिकांचे मस्तकदेखील भेट देऊंवा. पण हे सांग, उदयगिरी नगर इथून किती दूर आहे? अस्वल्या बधिकाने त्याने विचारले.

"पायवाटेने जा गेलंतर अर्ध्या प्रहराच्या आत आपण उदयगिरीला पोचू शकतो. मी सर्वोच्चपुढे राहून रस्ता दाखवतो, अस्वल्या बधिक भाऊ, मला तुमच्या लुटक्या सोंदेंच्या हत्तीवर बसावची परवानगी वात का?" पारध्याने विचारले.

चांदोबा

अस्वल्या बधिकाने मान डोलावली आणि तो हत्तीवर जाऊन बसला. उग्रदंड राक्षसाने दुर्मुख-राजाचे खांदे पकडून त्याला वर उचलले आणि त्याला दांत तुटलेल्या हत्तीवर बसवत तो बधिकाला म्हणाला, "उरे बधिक! तुम्हाला समजतेच मी या दुर्मुखराजाला हत्तीवर बसवतो आहे. थोडा वेळ कां होईना, पण राजा म्हणून दुर्मुखचा मान आपण ठेवायला हवा, नाही का?"

दुर्मुखराजाभोवतरी आणखी दोन सैनिक हत्तीवर बसले आणि चोरांचा नायक नांगमल, त्याचे दोन साथीदार आणि दुसरे दोन सैनिक, असे दुसऱ्या हत्तीवर चढून बसले. पारशी रस्ता दाखवीत होता. उग्रदंडराक्षस आपली बाडी गदा खांद्यावर ठेवून मोठमोठ्या टांगा टाकीत त्यांच्यामागून चालायला लागला.

अर्ध्या प्रहरानंतर ते सर्वजण अरण्यांतून एका

17

सप्टेंबर २००४

मोठ्या मैदानांत पोचले. समोर एक मोठा किल्ला, त्याच्यामागे राजवाडा आणि एक नगर त्यांना दिसू लागले. किल्ला पाहताच दुर्मुखराजा काळजीच्या स्वरांत अस्वल्या बंधिकांना म्हणाला, "बंधिकमहाराज, यावेळी त्या दुष्ट सामंताकडे थोडे घोडेस्वार, व थोडे पायदल निश्चित असेल. आपण तर मूठभर आहोत. त्यांच्याशी कसा सामना करणार?"

"ओहो! यावेळी तुझ्या मनांत ही शंका येते आहे की काय?" अस म्हणून बंधिकाने आपला पराशू उचलला आणि मागून वातल येणाऱ्या उग्रदंडाला हाक मारून दुर्मुखची ही शंका त्यांना ऐकवली.

उग्रदंड छत्रसालने आपली गदा जमिनीवर आपटून म्हटले, "अरे असल्या बंधिका! तुझा पराशू आणि माझी गदा शेंकडें शत्रूंना कठपत्तान घालू शकतत. पण जोस्ती रक्त संतुषणपेक्षा, त्या किल्ल्यावर ताबा मिळवणाऱ्या मांडलिकाला पकडून त्यालाच कसा ठार मारायचा त्याच्या-बद्दल काहीतरी विचार कर ना!"

उग्रदंडचे बीतणे पूर्ण होताक्षणीच नागमल्ल हत्तीवर बसला होता तो उठून उभा राहिला व म्हणाला, "महाराज! त्याच्यासोयी मी यापूर्वीच एक कल्पना योजून ठेवलेली होती. माझे दोन्ही साधीदार आणि मी प्रथम उदयगिरीत प्रवेश करू, आणि त्या मांडलिक सरदाराला आम्ही सशस्त्र की दुर्मुखराजांना आम्ही पकडून आणतेले आहे. त्याच्यासाठी आपण आम्हाला कोणते इनाम देणार आहात? म्हणजे तो आपल्या कांहीं अंगरक्षकांच्यासह आपल्याकडे येईल."

"ना बा! तू अगदी छान उपाय योजून ठेवला आहेस की? नागमल्ल! तर मग तुम्ही आताच पुढे व्हा!" उग्रदंडाने आज्ञा केली.

चोरांचा सरदार नागमल्ल व त्याचे साथीदार हत्तीवर बसून किल्ल्याच्या दिशेने काही अंतरावर जाऊन पोचले, तेथेह्याच किल्ल्याच्या गड द्यानाज्याचा गोंड अन्नाच शाला आणि बहरचातून मुंगले बाहेर पडायत. तरी कित्येक थोडेभ्यार आणि पायदलाचे सैनिक किल्ल्यातून बाहेर पडले.

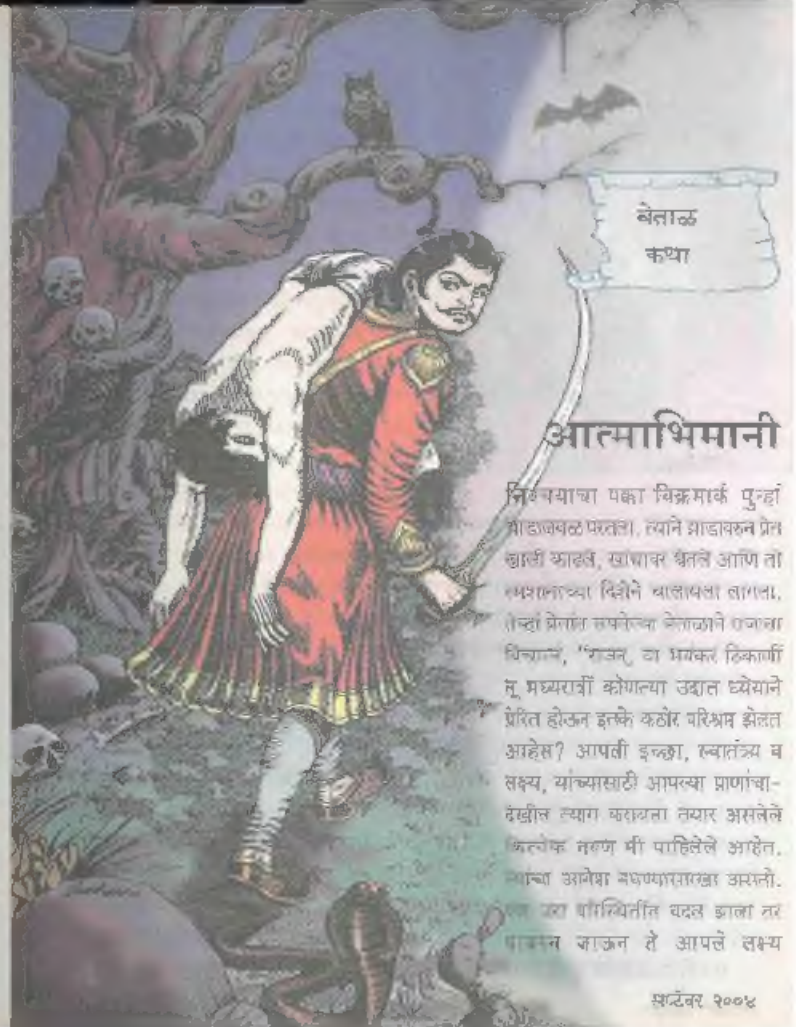
(क्रमशः)

सप्टेंबर २००४

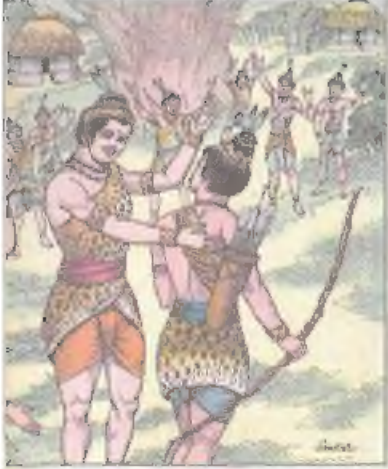
18

चांदोबा

निश्चयाचा पका विक्रमार्क पुन्हा मोडावयळ परतला. त्याने मोडावयळ प्रेत घाली आदले, खासावर धेतले आणि तो लमण्याच्या दिशेने वातावरता लागला. तेन्हा प्रेतला सपनेच्या बेताळाने घाबारा धिचाने, "राजन्, वा भयंकर ठिकाणी तू मध्यरात्री कोणत्या उदात ध्येयाने श्रित होऊन इत्के कठोर परिश्रम झेतत आहेस? आपली इच्छा, स्वातंत्र्य व सक्ष्य, यांच्यासाठी आपल्या प्राणांचा-देखील त्याग करायला तयार असतेले कित्येक तरुण मी पाहिलेले आहेत. त्यांचा अनेक नष्टपणारागळा उरलेतो. त्या उरा वाचवितेति वदल झाला तर पाकसत जाऊन ते आपले सक्ष्य

सप्टेंबर २००४

विसरतात आणि मेदून जाऊन पळपुट्यासारखे चाण्यांवा लागतात व आपला पवित्र बंदननात, एक भिलू तळण गिरीधर याचे उत्तम उदाहरण आहे. तुझा थकवा दूर करण्यासाठी मी तुला त्याचीच गोष्ट सांगतो ती ऐक." आणि वेताळाने पुढील गोष्ट सांगितली.

घाटावरच्या सरदार कोंडदेव यांचा भार्गव हा एकुलता एक पुत्र होता. बालवयापासूनच तो अतिशय स्वामिमानी होता, पण अहंकारी नव्हता. जरी तो सरदाराचा मुलगा होता तरी उर्मट नव्हता. समवंसरूक तळण मुलांच्यात तो मिळून मिसळून वागत असे. चर्चा-वाद झाले तर तो नेहमी सगळे, कीं मनुष्याला स्वाभिमान असलाच पाहिजे.

दरवर्षी त्या प्रदेशात भार्गवीदेवीची पूजा होत

असे. त्या वेळेला गिरीधारी, खाडपुत्र व इतर खेळांचा स्पर्धा होत होत्या, विजेत्यांचा राखण होई, त्यावेळेला गिरीधर त्यांना उत्तेजन देत म्हणाला, "प्रत्येकाने आपल्या जमातीच्या विमुक्तीसाठी किमान एकेक भाला तरी वनवला पाहिजे आणि आपल्या आदरासाठी जीव द्यायलादेखील मागे पाहता काम नये." त्याचे हे आदेशामुक्त भाषण ऐकून भिलू तराणांनी उत्साहाने टाळ्या वाजवल्या व जगधोष केला.

भार्गवघाटीच्या चारी वाजूंनी पर्वत अर्देत, पण दक्षिणेला मात्र अंतः स्यायता एक बारीकशी खिंड आहे. त्या रस्त्याने पुढे दुर्लभ्या दिशेक गेलं की कांचनपूर राज्याचे सीमा शुद्ध होत होती. जनकलेन हा तिथे राज्य करीत होता. त्याच्या पणजेबांच्या वेळेपासून भार्गव घाटीचे तटदार त्याचे गांडलिक राज्य होते. त्यापूर्वी घाटीची प्रजा स्वतंत्र होती. गिरीधरने आपली घाटी मांडलिक राज्य कशी झाली याबद्दल अनेकवेळा बद्दिलचाऱ्या मंडळींना विचारले.

पण ही गोष्ट बांगणारा मरतो आणि राज्याचे अकल्याण होते असे सांगून दरवेळेला त्यांनी हा विषय टाळला.

भार्गवीभातेच्या मंदिराचे वृक्ष पुजारी आता खाच पकळे होते. गिरीधर त्यांना घेऊन आणि त्याने या रहस्याबद्दल सांगण्यास कळकळीने विनवले. पुजारीजीने सत्यकथन केले आणि त्याचे निधन झाले.

भार्गवघाटीमध्ये अनेक जातीची फळझडे व जनावरे भरपूर होती, मध व इतर वनीवधी तिथे

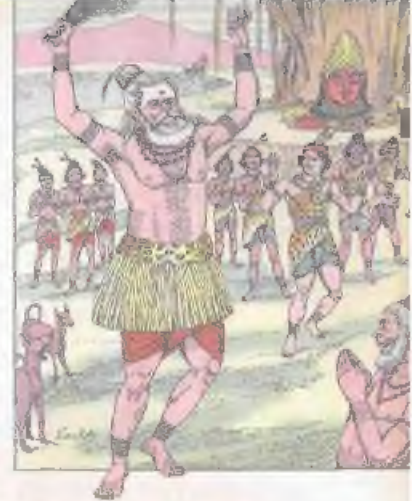
मुखलव होत्या. सुटवीही जडीबुटी तिथे हयश्वास मिळत असे. कांचनपूरच्या राजांना जेव्हा या घाटीचा महत्व समजलं, तेव्हांपासून त्याचे सैनिक घाटीवर हल्ला करीत, गरीब भिलूंना घडकावत, नि त्रास देत असत. त्यांनी कष्टाने गोळा केलेला मध घेऊन जात, सांबांशिने आणि जनावरांची कातडी तुटून नेत असत. त्यांच्याशी कसा सामना व्हायचा ते बिसान्या भिलूंना समजेना.

दरवर्षीप्रमाणे भार्गवीदेवीचा उत्सव होणार होता. तो पाहण्यासाठी कांचनपूरचा सेनापती कांही सैनिकांसह तिथे आला होता. भार्गवीभातेची जेव्हा पूजा चालली होती, तेव्हा अचानक मंदिराच्या पुजाऱ्याच्या अंगात देवी आली असावी, तो वेभान होऊन ओरडायला लागला, "जरा आपल्या पौराणिकांसबद्द आपल्यात या घाटीत स्वरूप राहणानं असेल तर माझी एक गोष्ट तुम्ही ऐकान कां?"

भिलू सरदाराने लगेच सांगितले, "सांगा माते, आपण सांगत तसंच आम्ही करू."

"आजपासून दर पौर्णिमेला तीन बुघले भरून मध, बारगिऱ्यांची एकबोस शिंगे आणि तीन ट्रेकल्याभलत काठीवधी माझ्यासमोर आणून ठेवा आणि नंतर ती या सैनिकांच्या रमाधीन करा. जोपर्यंत मद्यराज स्वतःहा नियम रद्द करीत नाहीत, तोपर्यंत कोणत्याही परिस्थितीत या नियमाचे उल्लंघन होता कामा नये. नाहीतर तुमचेच नुकसान होईल."

"असंच होत राहिल, माते आपल्या अज्ञेचे

योग्य तऱ्हेने पालन होईल" भिलूराजाने आश्वासन दिले. बाकी लोकांनी होकार दिला. सेनापतीने समतीदर्शक मान डोलायली.

त्या दिवसापासून भार्गव घाटी कांचनपूरची गांडलिक झाली. तेव्हापासून सैनिकांनी भिलूंना त्रास देणे कमी केले. पण दर पौर्णिमेला येऊन ते मध, फळ, व औषधी वस्तू घेऊन जाऊ लागले.

ही पद्धत गिरीधरला सहन होईना, त्याने तडफदारपणे भिलू तळणांना सांगितले, "वनदेवी या गोष्टी आपल्याला देते आपण त्या मोठ्या कष्टाने गोळा करतो. त्या या सैनिकांना देऊन, आपण उपाशी राहून त्यांचे मुलाम होऊन राह्यचं? कां? आपण सगळेजण एकत्र झालो तर त्यांची शिरजोरी चालणार नाही."

"अस म्हाश्रमकांय रे पोरा. हा आगोशी खेळ होईल. राजाच्या सैन्यापुढे आपली कुवत ती काय असणार?" पित्याने मुलाला समजावण्याचा प्रयत्न केला.

एक दिवस गिरीधरने पित्याला सांगितले, "मी स्वतः जाऊन राजाला भेटतो. आपल्या काय अडचणी आहेत ते मी त्यांना सांगतो."

"राजाने जर आपली विनंती ऐकली तर चिंताच नाही. मीट नम्रपणे सांगून बघ." पित्याने सुचवले.

दुसऱ्याच दिवशी, दोन मित्रांना घेऊन गिरीधर राजधानीला गेला, आणि राजाला भेटून त्याने जनतेच्या हालअपेष्टांबद्दल सांगितले. ते ऐकल्यानंतर राजा कठोरपणे म्हणाला, "भारंग घाटी हा आमचा मौलिक प्रांत आहे. आमचाच सप्टेंबर २००४

अधिकार तिथे चालतो. जर तुम्हाला हा कर द्यायचा नसेल तर घाटी सोडून दुसऱ्याकडे निघून जा."

"भारंगघाटी तर आमची माता आहे. महाराज, थोडी सोडून जाणे आमच्या शक्य नाही. अशा विचार आम्ही स्वप्नांतदेखील करणार नाही. क्षमा करावी आम्हाला." असं म्हणून गिरीधर दरबारातून बाहेर आला.

एक आठवडा झाला, जेव्हा राजा दरबारात बसला होता, तेव्हा एक तरुण भिळु तिथे आला. राजाला बसत बसत त्याने त्याला एक पत्र दिले. राजा पत्र वाचू लागला. त्यात गिरीधरने लिहिले होते,

"महाराज, तीन पिढ्यांच्यापूरी पुजाऱ्याच्या धर्मकीमुळे घाबळ आमच्या पूर्वजनीं वरून दिले होते व ते त्याचे पालन करीत आले आहेत. तेव्हापासून आम्ही आपल्याला कर चुकता करतो आहोत आणि अडचणी सोतल आहोत. मी आपल्याला केलेली विनंती पण अन्वेली, हे आमचे दुर्भाग्य आहे. आता आम्ही स्वतःला स्वतंत्र म्हणून घोषित करणार आहोत. तसा आम्ही निर्णय घेतलेला आहे. आमचे लोक लढाईला व मरायला तयार आहेत पण स्तःपात व्हावा असे मला वाटत नाही. यानंतर माझा एक प्रस्ताव आहे. भिळु तरुणांचा प्रतिनिधी म्हणून आपल्या भीरुपेकी कुणारोही मी इंदूरुब काययला लभार आहे. त्यात जर मी जिंकलो तर आपण आमची घाटी स्वतंत्र म्हणून घोषित करावी. जर माझा पराजय झाला तर आम्ही लगेच ही घाटी सोडून

दुसरीकडे मुळोटी जाऊ. आपण माझी ही विनंती मान्य करात अशी आशा आहे. हे युद्ध केव्हा व कुठे होईल तेबडे कळवावे. आपल्या आदेशाची वाट पाहणारा, भारंग घाटीचा गिरीधर."

पत्र वाचून राजाच्या भिड्या वर चढल्या. मनांतला राग आवरीत तो भिळु तरुणाला म्हणाला, "ठीक आहे. पुढच्या पौर्णिमेला संध्याकाळी राजधानीच्या मैदानात ही स्पर्धा होईल. हे गिरीधरला जाऊन सांग."

राजाच्या आज्ञेप्रमाणे पौर्णिमेच्या दिवशी या स्पर्धेची जय्यत तयारी करण्यात आली. जेव्हा गिरीधरने दोघा मित्रांच्याबरोबर मैदानात पाऊल ठेवले, तेव्हा सैनिकांनी त्याला चारी बाजूंनी गाराडा घातला आणि त्याला वेद घेतले.

हा जयघोषित वचिला पाहून गिरीधर क्षणभर

स्ताव्य राहिला. नंतर भारंग राजाकडे तो रागाने बघत राहिला.

राजाने त्याची दर उडव्यात म्हणते, "गिरीधर, तुझा शूरपणा खरोखरीच कौतुक करण्याजोगा आहे, पण तू राजाचा धिक्कार करून आपला जीव मात्र संकटात टाकला आहेस. कांटेकानेच कांटा काढता येतो. हा झत्रियांचा धर्म आहे. जे लोक पिढ्यान् पिढ्या शांत, सुखी जीवन घालवत आहेत, त्यांच्या हृदयांत तू स्वाभिमान, स्वातंत्र्य यांचे बीज पेरलेस. त्यांना जागृत करून, त्यांना बुचकळ्यांत टाकून राज्यांत रोधळ माजवण्याचा तुझा हेतू दिसतो. हा सरळ राजद्रोह आहे. तू क्षमा करण्यास पात्र नाहीस. यक्षणी तुझा मी शिरच्छेद करू शकतो.

पण अनायक्यक रक्तपात व्हावा अशा मत्ताचा

मीही नाही. म्हणून मी तुला एक निपळी संधी देतो. भार्गव घाटीची म्हा आता माझ्या विरोधात आहेच, ज्यांना स्वातंत्र्य हवे आहे, त्यांना मी ते देईन - पण एका अटीवर!"

"सांगा, कोणती अट आहे?" गिरिधरने विचारले.

"तुला जर भार्गवघाटी स्वतंत्र व्हायला हवी असेल तर त्यासाठी तू जन्मभर भाड्या राजवाड्यात राहिलं पाहिजेस, आणि तिथल्या सेवकांप्रमाणे राहून अजन्म मड्या दास बनून राहावं लागेल. हे तुला मान्य आहे का?"

प्रथम गिरिधर चकित झाला, पण लगेच त्याने स्वतःला सावरत म्हटले, "मी मरापासून आपली ही अट मान्य करतो आहे."

ही गोष्ट सांगून बेताळ म्हणाला, "एजन, गिरिधर अत्यंत स्वाभिमानी होता, पण मग त्याने आजन्म गुलामी कां स्वीकारली? हे त्याच्या स्वभावाने अचानक झालेले परिवर्तन कशापुढे असेल? प्राण जाईल म्हणून तो धावरला तर नव्हता ना? की परिस्थितीपुढे बाकणे हेच श्रेयस्कर असे त्याला वाटते? माझ्या या सान्या शंकांची उत्तरे

माहीत असूनही जर तू मीन पाळलेस, तर तुम्हा मज्जकाची अनेक शक्यते होऊन पडतील."

विक्रमार्क राजा उत्तरावराखल म्हणाला, 'गिरिधर- मधे कोणताही बदल झाला नव्हता. आपल्या जमातीच्या लोकांना स्वातंत्र्य मिळावे हे त्याच्या जीवनाचे लक्ष्य होते. आणि ते त्याने मिळवलेही! पण त्यासाठी त्याने आपले स्वातंत्र्य पणाला लावले, तो धावरला नव्हता किंवा परिस्थितीपुढे नमजानेखील नाही. परिवाराच्या गौरवासाठी व्यक्तिगत अधिमान बाजूला ठेवणे एका गावाच्या गौरव राखण्यासाठी परजांचा परिवाराचा अपमान होवू नये, किंवा देशाच्या गौरवासाठी एक गांव अपमानित होणे, यासाठी म्हाची तयारी असणे. हा श्रेष्ठ, उदात्त त्याग आहे. त्याने आपल्या बांधवांसाठी त्याग केला. तेव्हा गिरिधर हा अत्यंत स्वाभिमानी व प्रखर देशाभिमानी होता हे निश्चित! त्याचे गुण गावंत तितके थोडेच आहेत."

राजाच्या मौनभंग करण्यात सफल झालेला बेताळ शब्दासहित अदृश्य झाला व पुन्हा झाडावर जाऊन बसला.

(आधार : सुवित्राची रचना)

भारताचे राष्ट्रपती डॉ. जे.पी.जे. अब्दुल कलाम यांच्या जीवनकथेतले हे एक पान आहे.

भारताला नुकतेच स्वातंत्र्य मिळाले होते त्या काळातली ही गोष्ट आहे. रामपंचायतीच्या निवडणुका होत होत्या, रामेश्वरसमूह जनात अनुन पकीर जैनुलबदीन हे निवडून आले, आणि नंतर ते पंचायतीचे अध्यक्ष झाले. त्यांची मनमिळाऊ प्रामाणिक वृत्ती आणि सर्वाशी स्नेहशील वागणूक, या गुणांमुळेच त्यांची निवड झाली होती, धर्म किंवा त्यांची आर्थिक परिस्थिती या निकषांवर झालेली नव्हती.

एका संध्याकाळी लोटा अब्दुल कलाम रिकेलच्या दिव्याच्या उजेळात अभ्यास करीत होता. दारावर धाप बाजली आणि एक अनोळखी इसम आत आला, त्याने संगितलं की अब्दुलच्या बडिलांना काहीतरी सामान बायचं होतं. बडीन तर नमाझ पढायला गेलेले होते. अब्दुल कलामची आईदेखील नमझ पढायला गेली होती. म्हणून छोट्या अब्दुलने पसंगावर ते सामान ठेवायला त्या इसमाला सहज सांगितलं. त्याप्रमाणे त्याने ते सामान पसंगावर ठेवलं आणि तो निघून गेला.

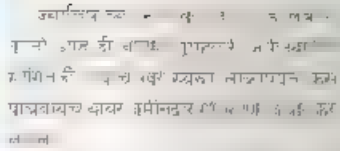
जेव्हा अब्दुलचे बडील तिथे आले, तेव्हा त्यांनी ते पुढे पाहिले. "हे काय आहे? इथं कुठे ठेवलय?" त्यांनी विचारलं. "कुणीतरी आले होते आणि त्यांनी तुम्हाला देण्यासाठी ते तिथे ठेवलय." छोट्या अब्दुलने उत्तर दिलं, त्यात एक किमती धोतर, शाल, मिठाई व फलं होती. त्यासोबत एक चिठ्ठी होती. बडिलांनी काहीच खलासा मागितला नाही.

संतापून त्यांनी अब्दुलला जोराने धाडायला सुरुवात केली. त्याची आई मधे पडली आणि त्यांनी मारणें धांवबावे, म्हणून तिने फळवळून विनंती केली, त्या पोराची त्यात काहीच चूक नव्हती. त्यावर त्यांनी एका इस्लामिक वचनाचा दाखला दिला. ते म्हणाले की जेव्हा तो सर्वश्रेष्ठ एखाद्याची एखाद्या जागी नेमणूक करतो, तेव्हा त्याच्या गरजा भागानीत याचीही सोय तो करतो. त्यापेक्षा जास्त काही जर इतरांकडून घेतले गेले तर ती बेकायदेशीर मिळकत आहे. "कोणतीही भेट देण्यामार्गे काहीतरी हेतू असला, आणि म्हणून अशी भेटदस्तू स्वीकारणे हे पाप आहे."

बडिलांच्या या तापट प्रतिक्रियेवर अब्दुलने

अन्तर्गत स्थाने लालचिप्टा झाला व गावे उत्तर विले । तोंड सागळ्याकूय बोध ह्या काय समजल्यावर पत्ता ग्री काशीच्या महामंडिताच्या निघ्म अन् यांनिघ्म व ज्ञान व पत्तण अन्तर्गत गाव यांनिघ्म (घोटे भाव) व नरस व पत्तणारास ह्या दाखविल्या व कुठलीच नई न आवस त्यापर मरुतर पाडून लाग्म यांनिघ्म अन्

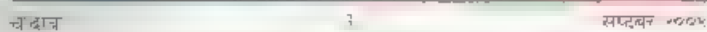

राजाच्या प्रतिनिधींनी ह्याच कामात यत्न
विचार करून एक ठपत्य जमीनदाराला देऊन त्याच्या कुटुंबाच्या दिवशी राजाच्या गळीला पाडेच्या घरात चोर घुसले आणि त्यांना दगिने व रोकड त्यांनी लुटून नेली.

अमर पांडे भेटेच त्याला आपली इच्छा पकडून
लागला दुसऱ्या दिवशी जमलंयताना गंगा
वोलाचून घेतले अमर पांडेला ३ गाथा किरण

है प्रश्न प्रकृत समरपादे गौधुन २ वर
हगान पनालय १२५० फुल गै- ही कान

'आपण जे म्हणता आहात ते मी करू काय'

नाकारणर?' अस म्हणून अमर पाडेने खाली बाकून दोन्ही हात जोडले तिथे हजर असलेले सर्वजण हंसायला लागले

जमीनदाराने हंसातच पुढे म्हणले 'अमर पाडे हो खोलाय जाऊ दे तुला माग झाल्या अहेरी'.

कात जे सारपनिनिर्घी इथे भाना होता त्याने दाखीच्या बाकून ज्यानिघ पाखाचा हाखाच ओल्या वेंतना आडे रावता ही गोष्टही गोमना जेला गेला तेव्हाच गाने 'तरेकयना नावा' 'ह्यायाचा तशा देवना म्हणजे की'ची गावण पाखाचा घेतले चरी हाडिच भोलात प्रेताकी मध्यम होय

तुझ्या व तूची जीवना काल पाहिले तेथे पलायना सांग त्यांना पाहिले व तेव्हाच अखते रण सारपी वीरता पाहिले त्या देवाक येताम भविष्यने, तेव्हा चोरीचा सारा मात तिथेच टाकून त्यानी पळू कोवला

'म्हणजे माझ पैसे दागिने सुरक्षित आहेत?'

ही सारी आपली कृपा!" अमर पाडेने म्हटले तेव्हा जमानदाराने आवाज चढवून म्हटले आताच तेव्हा सांग मात घेऊन तो पाय उठवून भीष्म तर्फी आडे घेतले व तेव्हाच जमानदाराने भोलाचा कर्णीकाने 'तुमच्या जाणीव नेत्या फक्त एकदा पाहिले आहे' असा पाहिले तो घेताच आपण करत काही व्यापा करत वित्त शेतजमीन विकत घेऊन जैरी कर

पहाइच, ही गोष्टी 'ओझा कशी ना पाहिले' तेव्हा 'आपल्या फर्माच्या' 'क्षेत्र'ची 'अपघ घरा' की या क्षणापासून म जवळची नाही अमर पाडेने सांगितले

'त्याचे' 'अभिमान'ने 'विष' असलेल्या सर्व लोकाने उडून गेले' अमर पाडेने खेचले व त्यावेळी भोळ्या 'अपघघा'क 'वार्ता' लोक जेला अज्ञानाचा फायदा घेताना आताच म हाता त्या थापणवत आंगी कनन पाडे अकून जवळ तेव्हा म्हणून आपणच माग 'हायला हवी' 'याक्या नावहीन सापडता कामा नये!'

सप्टेंबर २००४

बातम्यांमधली मुले

अमेरिकन मॅरशॉनचे भारतीय विजेते

मॅरशॉन कॅलिफोर्निया इथला पंधरा वर्षांचा गीतमधील सारफ्रांचला कॉलेजल स्पर्धेतपेथे १९ वर्षांखालात गतमध्ये चवथ्या क्रमांकावर आला १९८० मध्ये तो वयात सूर्यात लहानग्याच्या जगा पाहू इतना यावा तो तस, १६ मिनिट ४५ सेकंद इतका वेळ लागला सर्वात लहान होय एक वर्षाचा मुलगा त्याला मॅरशॉनचे नाव जाहने लागले आणि तो १९९४ गुणाने गीतमच्या मागे होता

गीतमचे कुटुंब हेदरावाडहून अमेरिकेला आल्याने गेले त्यांना धाडण्याच्या शर्यतींचे मुबल्ले'समूह असेच होते पाहिल्या मॅरशॉन शर्यतीत इथे घेतल्यानंतर गीतम म्हणाले 'मला मलाधान वस्तुतः पण लव्हातीन नासांचे' वंजळण शर्यत पूर्ण करणं ह माझे नक्ष्य होय वीस सैन फॅक्टचे ने पळत असताना सारफ्रांचलाच नक्ष होय असाक्य होय आकृषा पूर्वी पश्य व झापीण पाह' होय दोन वर्षांचा मला प्रमुख पंधराव्यावर थांबायच आहे

गीतमने त्या भाषेचा एकरव रेवनाच आहे तो तत्काल बदलायला नियमनाच वाचणो

शब्दांचा जादुगार

गेच्या जूनवधे ऑर्गिजममध्ये १९वी नॅशनल स्पर्धेत ही स्पर्धा झाली कॅलिफोर्नियामधला ओकलॅंडीन प्रांवरगास अक्षय बुद्धीना हा भारतीय मुलगा दुसरा सारवा एका शब्दाचे स्थिति सारवा तो अक्षय बुद्धीना अशी चामूडा रोवा वयाच्या ६६व्हि टिडमारा पाहिल्या कपकाय भाव त्याला वारा हवाळ डोलवने वक्षीय मिळाले

२००२ मधील याच स्पर्धेत अक्षयच यांला एक फायदा हा येजता होय

कनवाची लांकक्या

कनवाळू कोचुली

मुम्हाभा इंग्लंडच्या शेगुड जंगवावला राबिनहुड माहीत असेलच ना? शेकडा वर्षांपूर्वी तो इंग्लिश घनिवांना लुटायचा आणि ती लूट गरीबांना वाटायचा. कांही वर्षांपूर्वी केरळमधे कोचुली नावाचा दसरा श्रीपताला लुबाडत असे खंडास करून जे शीमत सपतीचे प्रदर्शन करीत असत आणि गरीबांना त्रास देत, अशा लांक्याच्या त्याला

गंग येत असे. पण कोचुलीने हा लुटीचा दिवस कधी स्वतःसाठी वापरला नाही. गंग येत नसताना पिसा कोचुली बाटून टाकत असे गरीबांना वाटायचा होता. पण कायमकुलमचा कायम अम नुसतं नाव घेतलं तरी साधन नसत राहात. दक्षिण केरळमधे कायमकुलम गावाचे कोचुली बावस्त असे.

एक सावकार दागिने गज्जण ठेवून यावेळी भ्रमसाट व्याज आकारून लोकांना कजऱ्याकमा देत असे अनेकजणांना त्याचे धोरण. मुद्दल परत देणे जमावचे नाही. भगसं नाव दागिने घेऊन त्याचे वैशाल लणतार करीत अशा शीतीने तो चांगलाच गबर सावला.

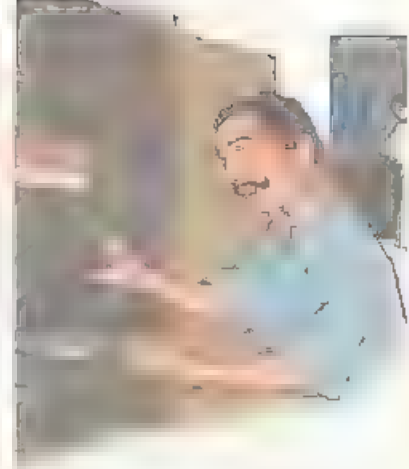
हा सांठवलेला पैसा वापरून त्याने एक घर बांधलं. घर कसलं तो लहानसा क्रिकेट होता. त्याच्या भिंतींना बिटाचे दुहेरी धावेत "इतका प्रचंड खर्च कशासाठी केला" असे अर त्याला मित्रांनी विचारले तर तो हसू आवाज उतर देई, "कोचुलीच काही सांगताय नाच, भ्रमफोडीमुद्दल करायचा! लोकांचे मनदागन माझ्याकडे असताना, ते मला जपून खाण्याच हवेत की! आता मला शांतपणे झोप लागत आहे. कोचुली आले तरी आता त्यांना काय करायचं नाही."

याचा तर्क देत तो नाचताना त्याने या सावकाराचा धरा घेतल्याने कसत एक दिवस तो हा भोवला. त्याने कजऱ्याकमा देत असताना सावकाराने कजऱ्याकमाचे नाकसुल केले तर त्याच्या घरात शिरण्याचा काहीतरी मार्ग पोधयच्या व चोरी करायची अशा कोचुलीचा विचार होता. पण झाले उत्तरेच! सावकाराने त्याला खाता हवी होती ती रक्कम दिली आता कोचुलीचा पैसाईत झाला. आता त्याच्याघरी या सावकाराचे नाव नसतं. कोचुली सावकाराचा धोरण नमारायची इच्छा होती.

शरीर इंद्रजालन एक कृष्णन नाचने सावकाराकडे दागिने ठेवून एक हजार रुपये कजऱ्याकमा देत. जेव्हा कोचुलीला हे कळलं तेव्हा तो अंधार पडायच्या वेळी सावकाराच्या घरी गेला. तो पूर्वी तिथे गेला होता, त्यामुळे त्यावेळी तो अंधार काय करीत असेल ते त्याला माहीत नव्हतं.

सावकाराने सावकाराकडे आगारा नेरून पाहून केले होते आणि आगारातल्या छोट्या तळ्यात नंतर तो आघोळ करीत असे कोचुलीने त्याला तळ्याकडे जाताना बघितले आणि तो घराच्या शांतजवळ गेला. त्याने सावकारासारखा आकार काढला. या सावकारासारखा सांगितले ते आपल्या कृष्णन नाचने घेतलेले पैसे परत आणून आहम ते घे आणि रेशमी रुमाळात बांधून ठेवलेलं त्याचे दागिने त्याला परत दे.

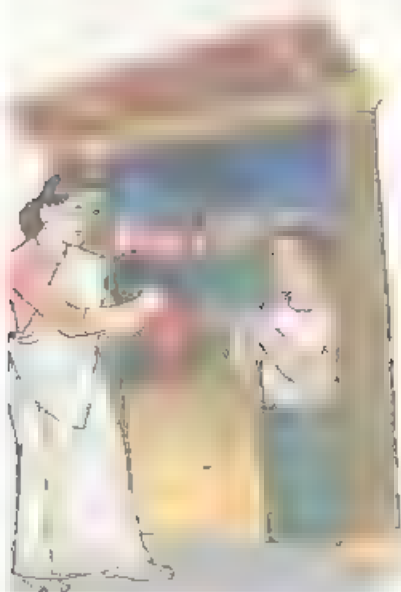
सावकाराणबाई दागजवळ आली. तिने

पैशाची पिशवी हातात घेऊन अभ्यासमलेल्या माणसाकडे आडारत बघितले आणि ती पिशवी घेऊन ती आत गेली. जातून रेशमी रुमाळात बांधलेले गळुळें तिने त्या माणसाला दिले. हे रंगळ होईपर्यंत सावकाराची आगारात आघोळ चालली होती. कोचुली रेशमी गळुळे घेऊन बाईघाईत बाहेर पडला व आघागन दिसेनासा झाला.

कर्जाची मुदत संपण्यापूर्वीच कृष्णन नाचर सावकाराकडे गेला, त्याने व्याजाराकट मुद्दलाची रक्कम दिली आणि दागिने परत मागितले. सावकार आत गेला आणि त्याने तिजोरी उघडली. कृष्णन नाचने जिनेले रेशमी रुमाळात बांधलेले दागिने तिथे नव्हते! तो चक्रावला.

त्याने बायकोला हाक मारली व त्या रेशमी गळुळ्याबद्दल विचारले. तिने रंगाचून उत्तर दिले,

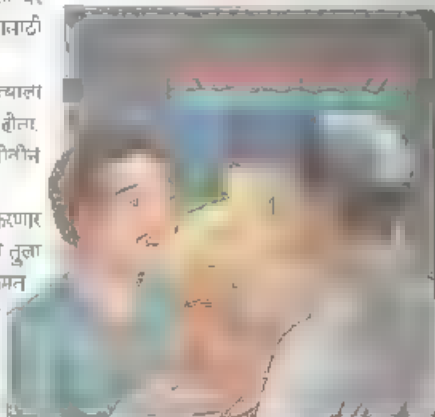

ચાંદ ત્યા

सप्टेंबर १९७४ 40

‘पेगवी’ ही ललकें को सुणीत आहे. १. आणखी काही
त दोलन मिळून तेरा व्याख्यात्यांचा थडक जडून
अचन होता त्याची वृत्ती गुण आणीत होती. तें
स्वान तः स्वनं तां ज्ञाने एषां प्रकटी
त्या हजा हृषीकं जने वृत्तुनीनं वीरतल्या
रकमच्या चंपत आता त्याला व्यापागना भरपू
भाडवच मिळाले असे कसे पेटता याचे आणि
शिष्टक देखील प्रकाश्याचा समसते त्याच
आकाशान्तल्या बाणाकडे पाहिले आणि मिष्टपणे
जरी केली हे उग्राणा आश्चर्याच रूप
करा की ही ललकें तो दयालू आहे

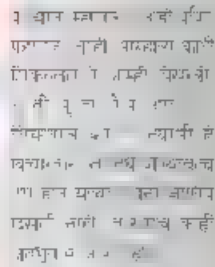

लांचखोर

शांभल मन्थित इत्यान्त्यान्तामलीच अतः तिने पद न कृच्छ्रच न्यान् इत्यान्त्या ॥ अगद
आन्ता धनन गो अतः म्हाजन्त्य न न्या पदकृच्छ्रच न्यान् अगदपत्र गवद्व न्यान् इति

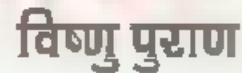
ਸਪੁਰਦ ੫੨੦੫

लागला त्यानं न्याय कापण्या शक्य असेल असा वाचप्या
लांकड्या जमिनीवर गुडघे टेकले असता त्यांना इतक
लागला परमपूज्यपदाच्या लंकाशाली म...
उद्धरण्याबाधून मला क्षमा करावी मला वाचप्या
मला पिळगळा आहे. प्रला असा काही हो, मला वाचप्या
करा त्याच्या तोंडाने कुठेच येऊ शक्य आहे

[illegible]

धर्मगुरुला अर्ध आभारानात जमाला. मूर्ती व घडवून आणता होती हे सत्य येव लागून हाता डेबाच्या प्रतीचा योग्य प्रार्थना देत दास्यवापरांची धर्मगुरुची इच्छा होती. मूर्तीच्या मूर्तगजेच प्रतीचे रूप होते ते वेळी मात्र त्याच नव्हते.

नंतर कैकरीमि शंख व पद्माच्या अंशाने मौक्तिक
नील वर्णाच्या भरती जन्मला

शेष अशाने तत्समुपार्जनात्तियुक्त लक्षण, व
चक्र गदे च्या अशाने पोकळवासासह
विद्वत्कातीने युक्त शत्रुघ्न सुमित्रेच्या उदरी
जन्मले

चैत्र शुक्ल तयमी गणनवमी म्हणून कोशळ
राज्यभर ओनदीतयवाने साजरी व्होंत असताना
तिसरा चैत्र आला अथाध्या नवमी चक्रवर्ती
संप्रादाच्या प्रौढांमुलाच्या जन्मदिनोत्सवा
निमित्त प्रवृत्त प्रमाणावर आनंदसोहळे, दानधर्मदि
प्रगत कार्ये ज्ञाती

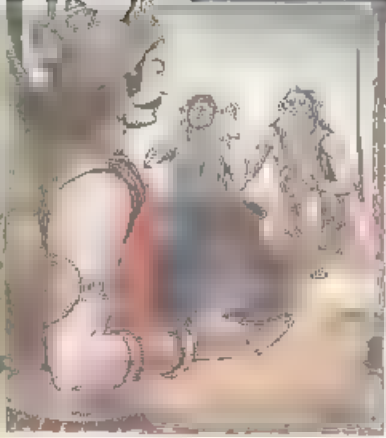
नंतर जैत्री पुनवेच्या दिवशी फुललेल्या चांदण्यात, राजा दशरथ, चार मुले तीन राण्या, मंत्री सुमंत, मुलगा खेळकामरा राजधरण्याचा प्रतिष्ठित संबंधी भद्र, दास-दासी, यांच्यासह

सर्वाधिकार सुरक्षित २००४

महान्कल्पार्थी विवस्वन्त वा नाबाने

द्वान्वीर अशी कीर्ति संपादिली होती

रखी है पात्रों की संख्या को चिह्नित
 २. गा. सं. सं. ५०० २०० ५० १०
 ३. ५० १० ५० १० ५० १०
 ४. ५० १० ५० १० ५० १०
 ५. ५० १० ५० १० ५० १०
 ६. ५० १० ५० १० ५० १०
 ७. ५० १० ५० १० ५० १०
 ८. ५० १० ५० १० ५० १०
 ९. ५० १० ५० १० ५० १०
 १०. ५० १० ५० १० ५० १०

सर्व मोहाळाचा प्रयोग केला पण ते निरूपयोगी ठरले. कुबेराने खूब आदरपूर्वक आमेत द्रव्यसंपदा देऊन परत पाठविले. रघुन ते सर्व धन कोणी भायबकच उरणार नाही, असा प्रकार वाटून टाकले.

त्या मुलगा अज ! अजमहाराज सुद्धा महान पराक्रमी व धर्मशील होते. भोजराजाची मुलगी इंद्रुमती हिने तज्जास स्वयंवरात बसिले होते. अज इंद्रुमतीस घेऊन जाव असनांना स्वयंवरास आलेल्या सर्व राजांनी मिळून त्याच्यावर हल्ला चढविला. पराक्रमी अजाने त्या सर्वांना परास्त करून पळवून आणले.

अज एकदा इंद्रुमतीसह उच्चानात विहार करील असताना, आकाशमार्गे जात असलेल्या नारदमुनींच्या शीपेवरील पुष्पमाळा खुटून येऊन इंद्रुमतीच्या गळ्यात पडताच ती मरण पावली.

श्रीयफनीच्या वियोगाने अज बिलाप करित

असतांनाच नारदमुनी तेथे अवतीर्ण झाले. त्यांनी इंद्रुमतीला पुनर्जीव देऊन तिला परत पावली दिले.

भोजराजाची कन्यागणा सुमंतु अर्धशत तपस्येत व्यत्यय आणण्यासाठी कन्यागणा पाठविनी त्या कन्याच्या शापाने ती गळ्यात जन्मली होती. त्याच वर्षीने तिला उपासित होताना त्यानुसार सुरलोकीच्या कन्याची मान गळ्यात पडताच तिला ती देवागणा भगवताची स्मृति प्राप्त झाली. वमानव शरीराला त्या स्मृती ती देवलाकी गेली ती कथा ऐकून कन्यागणा मनाचे सायब झाले.

अजाचा पुत्र दशरथ तेव्हा १०० वर्षांचा वृद्ध व्हायचे तेव्हा ईश्वरकृपाशाले राजा दशरथ करणायाम जात असत, असेच त्या दशरथ महाराज इंद्रास मदत करण्यासाठी स्वर्गातून घालून गेले होते. त्याच्यासह सणी भक्त वृद्ध होती. मुद्दाम्या घुमळीन दशरथाच्या पाच चक्र धुरीचा खिळा पडून गेल्याने गिःतागान तेव्हा कैकेयीने ते निसटू दिले नाही. तिने पाण्या हाताचा अगठा खिळ्याच्या गंगा वना त्यावेळी सतोषून दशरथाने तिला ठार मारून तिने ते वर 'नंतर जोव्हा गरज येवेल तोव्हा मागेन', असे सांगून बोन्ही वरून पळवून राजाकडे ठेवून दिले.

पिकाची नासाही करणाऱ्या हत्तीचे शाका करण्यासाठी दशरथ एकदा रात्री निघून गेल्या. रात्रीच्या अंधारान कोणी कमळसुने पाण, भग्न अरलेला होणाऱ्या आवाजास हत्ती पाहिले. भग्न असावा असे समजून दशरथाने शत्रुवध राण

काला त्या बाणाने एका मुनिंकुमाराचा वेध घेतून त्याच्या कैकाळीने दशरथास झाला पक्का उपजाला. राजा दशरथ विव्हल मनाने त्या पुनना घेऊन आणि त्याच्या कमळसुने पाणी घेऊन गेली. भुवाऐवजी दशरथ त्या वृद्ध रूपदायकास बाणी देण्यासाठी आला असल्याचे कळविले. त्यांनी दशरथास 'तू सुद्धा भावच्य ससखाच पुरुषोक्ताने मरण पावशीत!' असा शाप देऊन प्राण त्यागिले.

पुढे राजा महाराजाना पुत्रप्रीकाने कसे मरण आले ते संतुष्ट झाले.

मुलगा व दशरथागनास रक्षण देणार यात शिवाय राजाचे नव अजरामर अहे.

राजा शिवाची निवेची परीक्षा घेण्यासाठी इंद्र व अग्नि कथन व ससाण्याचे रूप घेऊन

आले होते. कन्याराने शिवाच्या पाडीवर प्रसंगाती घेतली सरणाथाला त्या प्रसंगास मोडणे मान्य नव्हते. शिवा त्या कन्यारारेवजी स्वतःच्या शरीराचे, कन्याराराच्या वजनापेढे मांस देण्यास तयार झाला. त्यावेळी शिवा आपल्या शरीराचे तुकडे टाकू लागला. पण कन्यारारे पणडे हल्लेचवा. तेव्हा शिवा स्वतःचा पाददयात बसला. तेव्हा इंद्र व अग्नि प्रकट होऊन शिवास अनेक वर देऊन त्याची प्रशंसा करीत परत गेले.

वशिष्ठ ऋषीबरोबर मनोमन स्पर्धा करून त्याच्या साखे ब्रह्मर्षी म्हणवून घ्यावे असा अप्रह्व करणारे व ब्रह्म देवासारखी प्रतिसृष्टि निर्माण करणारे निद्वानिज सुद्धा सूर्यवरीच होते.

सूर्यवशाज इश्वरकृपा कुलंतपच राजा अंबरीश महान राजर्षी व विष्णूचा परमभक्त होता. स्वतः

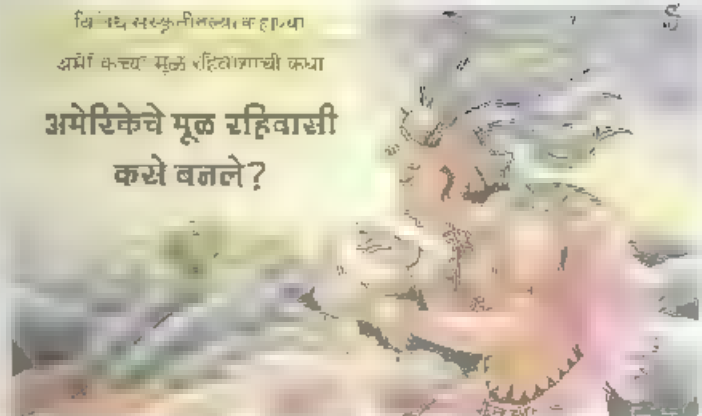

द्वय प्रत्यक्षीय वि. यथा कृत्य अवधि
निमित्त इत्यादि - यथा कृत्य अवधि
रक्षित नरक श्रावणं यथा कृत्य अवधि
यथा कृत्य अवधि यथा कृत्य अवधि

[illegible]

माताजी ३०/४/४६

अमेरिकेचे मूल रहिवासी कसे बनले?

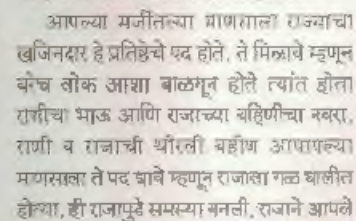
उस उल्लिखित छानने प्रदान करने का
नलाखानी आपन से दूरस्थता कास व
अकल से ज्ञापि तलाशी तसेच भाद इति

जान होईल' त्याने मनाचा विचार केला आणि
ती आकृती पृथ्वीवर ठेवली.

दुसऱ्या दिवशी मंत्रिपुत्र मानीची दुसरी
आकृती तयार केली पण मागेठेला ती
भगवाना त्याने जरा लक्ष घेतले वारन वेळ
प्रज्वलीत जाऊ नये या काळजीने त्याने ती नीट
भावण्यापूर्वीच बाहेर काढली घाबेली ती नीट
भाजली गेली नाही आणि ती पिचकट पाहरीच
उडली

चौथ्या दिवशी त्याने मातीची चौथी मूर्ती
बनवली. आता मात्र काय करायला हवे हे त्याच्या
नज्दी लक्षात आलेले होते, त्याने भर्त्सित हवीत

रेड इंडियन हे अमेरिकेतले मूल रहिवासी
त्यांची ही पुराणकथा पृथ्वीवर निगनिराळ्या
रंगाच्या मानवजाती कशा निर्माण झाल्या ते
सांगते.

रंगसेन व राजगुप्त या दोघांनी आपापसांत

बोसणी केली. दोघांनाही आपलाच माणूस नेमजा गेला पाहिजे अशी तीव्र इच्छा होती. म्हणून त्यांचे एकमत होईना त्यांनी राजावरच निर्णय घेण्याचे काम सोपवले.

तेव्हा चंद्रचूड त्यांना म्हणाला, "तुम्ही दोघेही आपापल्या आग्रहाला बट चिकटून आहात. म्हणून मी तुम्हाला एक मार्ग सुचवतो. खजिनदाराच्या निवडीसाठी मी एक समिती नेमतो, त्यात तिघे प्रतिनिधी असतील. या तिघांत देवनाथ हे राज्याचे अधिकारीदेखील असतील. तुम्ही नगरांतल्या न्यायाधीशांना भेटा आणि त्यासंबंधातले नियम काप आहेत ते मागून घ्या. त्या नियमानुसार खजिनदार निवडला जाईल."

राजाच्या बोलण्यातून लपलेला गर्भितार्थ दोघांनाही समजला. देवनाथचे मत अनुकूल

करून घेतले तर त्यांचा विजय होता हे दोघांच्याही लक्षात आले. राजाची ही कल्पना दोघांनाही आवडली.

दुसऱ्या दिवशी दोघांनीही देवनाथ व न्यायाधीशाची भेट घेतली. न्यायाधीशांनी नियमावलीवर बोट लावून सांगितले, "जर तुम्हाला दोघांनाही सहकार समितेवर सदस्य बनून राज्याचे प्रतिनिधी व्हायचे असेल, तर त्याची अट अशी आहे की तुमच्या कोणत्याही नातलगाला खजिनदाराच्या पदासाठी नेमना देणार नाही."

रगनाथ व राजगुप्ताने मनाच वेळ विचार विनिमय करून ठरवले की ते दोघेजण सल्लागार समितीत जाणार नाहीत. देवनाथलाच गोडीगुलारीने आपल्या बाजूला वळवून घ्यावे असा दोघांचाही स्वतंत्र विचार चालला होता.

त्याच दिवशी संध्याकाळी, रंगसेन कुणालाही न सांगता, देवनाथला एकांताने भेटला आणि म्हणाला, "तुझ्या निर्णयाक माझा पूर्ण विश्वास आहे. तरीदेखील मी तुला सांगतो की मी महासभेचा आवडता आहे. मझा शब्द ते कधी डावलत नाहीत. त्यांना साहून मी तुला सत्कार करीन. आणि जर तू माझ्या इच्छेविरुद्ध काही केतस तर तुला तुरुंगाल वेडीन घाटू शकेन. जर माझ्या माणसाला खजिनदाराची जागा मिळाली तर तुझा पुढील आयुष्य सुखसमाधानांत जाईल हे निश्चित!"

अशी त्याचा धमकीवजा विनंती रंगसेनाने केली. देवनाथने त्यावर मान डोलावली व रंगसेनाला निरोप दिला.

त्यानंतर राजगुप्त देवनाथला भेटला. आपल्याच माणसाला खजिनदाराचे पद मिळावे. म्हणून त्यानेही आग्रह धरला व त्यानेही धमकीवजा विनंती केली. देवनाथने बाबतून म्हटले, "महासभे, आपण येण्यापूर्वी रंगसेन मला भेटण्याला आले होते. आणि त्याच्या माणसाला हे पद द्यावे म्हणून त्यांनी आग्रह धरला. शेवटी ही जागा तर एकाच आहे. त्यांचीही लाकड कमी नाही किंवा प्रतिष्ठा कमी नाही, तेही तुमच्या तोंडीचे आहेत. अशा परिस्थितीत मी काय काणार? तुम्हीच सांगा!"

रंगसेन व राजगुप्त या दोघांच्यामधे अशी चुरस लागलेली असेल, असे राजगुप्ताला वाटलेदेखील नाही. राजाने आपल्या बहिणीचा त्याच्याशी विवाह करून दिला होता, कारण राजगुप्त अत्यंत

प्रतिभावान आहे असं गजाल वाटत होतं, आता राहिली रंगसेनाची गोष्ट. ती राणीचा सख्खा भाऊ होता. तेव्हा राजगुप्ताचे पाडे जरा हलके ठरले असते, राजगुप्ताने मान सार बाबूंनी पूर्ण विचार केला आणि देवनाथला म्हटले, "रंगसेनच्या उमेदवारापेक्षा माझा माणूस जास्त लायक आहे. कोणत्याही परिस्थितीत रंगसेनच्या माणसाला ही जागा मिळता कामा नये." असं म्हणून त्याने देवनाथला सावधगिरीचा इशारा दिला.

जे धडकं ते देवनाथने राजाचा सांगितले, राजाने त्याला उलट सांगितले की, धाबरण्याचं काहीही कारण नाही. नंतर राजाने रंगसेन व राजगुप्त या दोघांनाही बोलावले, व त्यांना म्हटले, "देवनाथने सर्व माहिती जमा केली आहे. त्याच्या मताने नारायण नांवाची व्यक्ती या पदासाठी योग्य

आहे. आता तुम्हीच मला सांगा, कीं या अशा परिस्थितीत मी काय करे?"

दोघांनी राजाचा सांगितले कीं ते देवनाथच्या मताशी सहमत होते. तेव्हा चंद्रचूडने नाटकीयपणे दुःखी स्वरांत म्हटले, "बारायणची माहिती मीही जमवली आहे. ती पाहून मला वाटत कीं तुमचे उमेदवार जास्त चांगले आहेत त्यांच्यापैकी कुणा एकाचा आपण खजिन-दाराच्या जमेवर नेमू या."

रंगसेन व राजगुप्तने लगेच एकदम म्हटले, "महाराज, आमचे दोघांचे हेच मत आहे की देवनाथच्या निर्णयांत आम्ही अडथळा आणणार नाही."

तेव्हा राजाने त्यांना समजावले, "तुम्ही दोघेही माझे मेव्हणे आहेत, तुमचा मानच तोच मझाही अमंद आहे. देवनाथच्या मताबद्दल मी समाधानी नाही. माझी इच्छा आहे की जर खजिनदाराचे पद तुमच्या दोघांपैकी कुणाच्याही माणसाला देण्याऐवजी बिभीषणला देणे जास्त योग्य ठरेल, कारण, त्याच्या वडिलांनी हे पद मोठ्या विश्वासाने आणि जबाबदारीने

सांभाळलेलं होतं. त्याचा अर्थ बिभीषण अमचा आपला माणूस आहे - अगदी त्याच्या पितृ-प्रमाणे योग्य आणि विश्वासपात्र. आता तुम्ही आमच्या माणसाला सुंदी वा!"

रंगसेन व राजगुप्तला वाटलं कीं राजा त्यांचा फार मान ठेवतो आहे. खजिनदाराच्या बाबतीत त्यांचे मत विचारले. म्हणून दोघांनीही बिभीषणची नेमणूक करण्यास संमती दिली, आणि त्याची त्याप्रमाणे नेमणूक झाली.

त्यानंतर राजाने वृद्ध मंत्रीला घेऊन म्हटले, "म्हजलात ना कीं साप छोटा असला तरी त्याची शोटीच असावी. तुमच्या सल्ल्यावरून मलाही कळलं कीं असल्या महत्त्वाच्या पण नाजूक बाबतीत शक्तीतीथा उपयोग करायलाच हवा!"

वृद्ध मंत्र्याने सचाचानाने हसून राजाला सांगितले, "महाराज, राजनीति कशीही वापरली तरी प्रजेच्या हितासाठी इटणाच्या राजाला ती औभा देते. पण राज्यकर्ता जर स्वार्थी असला तर त्याच्या नांदाचा ती कर्जक ठरले. आपली राजनीति खरोखरीच प्रशंसेला पात्र आहे, महाराज!"

यशस्वीचा न्याय निवाडा

एके दिवशी यशस्वी राजाने दिवसभराचे काम पूर्ण केले व आता तो जेवायला जाणार, तेवढ्यांत एक जहाण त्याच्याकडे दर्शनासाठी आला.

"आजचं काम आता संपलंय, आता महाराज भेटणार नाहीत, उद्यां या आणि जे कांही सल्ल्याचं आहे तें सांगा." दोरपालकाने म्हटलं.

राजाने हे ऐकलं. त्याने 'जेषण बाहुं नकोस' अशी आज्ञापालता आज्ञा दिली, आणि ब्राह्मणाला आंत बोलावले, व त्याचे काय काम आहे त्याबद्दल विचारसुन केली.

ब्राम्हणने केविलबाण्या आवाजांत सांगितले, "महाराज, देशविदेशी हिंदू, कष्ट उपसून, मोठ्या हिमतीने की स्तोन्याच्या दोनशे मोठ्या नगर केल्या आहेत. या देशांतली परिस्थिती आता खूपच सुधारली आहे असं जेव्हा कळलं, तेव्हा मी मोठ्या आशेने इथे आलो आहे. तस्त्यांत मला चौरांगी अडबल वाटली. कुणीही माझे पैते तुझाडण्याचा प्रयत्न केला नाही, कीं मला चारर दिला नाही. काळ संध्याकाळी मी लवणोत्सवला पोंबलो. प्रवानामुळे मी खूप थकलो होतो म्हणून रात्री तिथेच थांबलो.

राजमार्गाच्या शेजारी एका वागांत मी झोपलो. सकाळी जेव्हा उठलो तेव्हा माझ्या हलक्यापिणामुळे माझी मोहरांची धैली एका विहिरीत पडली. त्या विहिरीचे वरचे तोंड वेळींच्या गाळींनी पूर्णपणे झांकले गेले होते. तिथे खाली विहीर असेल अशी मला कल्पनादेखील झाली नाही. मला विहिरीत उतरता येईना, आणि काय करावे ते सुचेना. तेव्हा तिथे एक माणूस आला व म्हणायला लागला, "तुमची पैशाची धैली मी बाहेर काढून देईन. पण तुम्ही मला काय द्याल?" मी त्याला काय उत्तर देणार होतो? मी त्याला म्हटलं, "अरे, तुला कांही देण्याच्या परिस्थितीत मी नाही. पण त्यांतून तुला वेबडे हवे आहेत तेवढे मला दू ने." तो माणूस विहिरीत उतरला आणि त्याने ती धैली बाहेर काढली. त्यांतल्या मोहरांपैकी एक दोन मोठेग त्याने मला दिल्या आणि उरलेल्या त्याने स्वतःला देवल्या. त्यावर मी खूप विस्मय केला. तोपर्यंत बरे लोक खूप जमले होते. त्यांनी मलाच उलट सांगितले, "यशस्वी राजाच्या राज्यांत जो शब्द दिला जातो त्याचे शब्दशः पालन झालेच पाहिजे." हा तर

माझ्यावर पूर्णपणे अन्याय झालेला आहे वर आपल्या राज्यात असाच त्याच होत असेल तर आपल्या बाब्यासमोर बसून उपोषण काढ्यालशी राजा माझ्याजवळ दुसरा कोणताच मार्ग राहणार नाही."

राजाने हातपणे त्याचे बोलणे ऐकले आणि निचरले, "त्या माणसाचे नांव काय? तो काय करतो?"

"मी त्याला फक्त वधितलेय. त्याचे नांव, कामधंदा हे काही मला ठाऊक नाही." ब्राम्हण अगदी हताश झाला.

"वर तर मी पाचमावर उद्या आवरयक ती कातवाई, करून आता माझ्याबरोबर भोजन करा आणि इथेच रात्री दिशांति घ्या," राजाने म्हटलं.

ब्राम्हणाने आनंदाने या निमंत्रणाचा स्वीकार केला आणि राजासरोवर बसून स्वादिष्ट जेवणाचा आनंद मिळवला.

रात्री तो वाढ्यापरत विश्रांतिसाठी गेलेला, पण त्याला काही नीट झोप लागली नाही, आपले धन परत मिळेल की नाही, हीच चिंता त्याचे मन पोखत होती.

दुसऱ्या दिवशी राजाने लवणोत्सवच्या सर्ब नागरिकांना राजवाड्यावर येण्याचे निमंत्रण दिले. ब्राम्हणाने त्यातल्यापैकी त्या माणसाला लगेच

ओळखले. राजाने चौकशी केली तेव्हा त्या माणसानेदेखीस ब्राम्हणाने जे स गितलं, त्याच सांगितलं, फिरोदी आणि आरांपी यांनी सांगितलेली माहिती सारखी होती. तेव्हा महाराज आपला काय निर्णय देतील हे काही नागरिकांना समजेना. महाराजांनी आपला निर्णय सांगितला. "ब्राम्हणाला अस्वच्छाणव पोहोरा द्याम्हात आणि निश्रितानु येवी वाढ्याच्या माणसाला दोन मोहरा द्यायकत."

नागरिकांनी जरा बुजबुज सुरू केली. तेव्हा राजा त्यांना म्हणाला, "कधीकधी न्याय व अन्याय दोन्ही सारखेच असल्यासारखे वाटतात, त्यांच्या परतचा चाणाक्ष बुद्धिवंत सांगू शकतात. या ब्राम्हणाने असे नव्हतं म्हटलं, "तू देशात नेवढे मी घेईना" उलट त्याने म्हटलं होतं, "तुला जेवढे हवे असतील, तेवढे मला दे" या लोभी माणसाने ब्राम्हणाला फक्त दोन मोहरा दिल्या आणि उरलेल्या रत्न-सडे देणान्त त्यामुळे त्यांचा जो आपसात निर्णय ठरला होता तो मोडला गेला."

असल्या मुतागुलीच्या गोष्टीत बगराची राजा अतिशय सूक्ष्म विचार करील असे आणि चोराचा हुतारीने न्याय-अन्यायाचा विचार करून निर्णय घेत असे. म्हणून लोक म्हणत की यशस्वी राजाने पृथ्वीवर पुन्हां नव्या युगाचा प्रारंभ केला आहे.

